

Universitatea Babeș Bolyai Cluj Napoca

Facultatea de Istorie și Filosofie

CERAMICA ROMANĂ DIN CASTRUL DE LA GILĂU

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

Coordonator științific
Prof.univ.dr. Sorin Mitu

Doctorand
Raluca Maria Barb

2012

Cuvinte cheie: ceramică, provincia Dacia, castru roman, tipologie, *terra sigillata*, ceramică ștampilată

Cuprins

- I. Introducere
 1. Argument
 2. Scurt istoric al cercetărilor ceramicii romane din castrul de la Gilău
 3. Metodologia de cercetare

- II. Castrul roman de la Gilău
 1. Prezentarea general a castrului de la Gilău

- III. Vase ceramice de lux
 1. Tera sigillata de import
 2. Terra sigillata locală
 3. Ceramica ștampilată
- IV. Vase ceramice lucrate cu mâna
 1. Oale
 2. Străchini
 3. Capace
- V. Vase ceramice lucrate la roata olarului. Vase ceramice de uz comun
 - a. Vase pentru gătit
 - a.1. Mortaria
 - a.2. Oale

 - a.3. Castroane

 - a.4. Capace

 - b. Vase pentru servit, băut și turnat
 - b.1. Urcioare
 - b.2. Căni
 - b.3. Cupe

 - b.4. Boluri

 - b.5. Străchini

 - b.6. Farfurii

 - b.7. Paltouri

 - c. Vase pentru transportul și păstrarea alimentelor
 - c.1. Chiupuri

- VI. Concluzii
 1. Anexe
Abrevieri
 2. Bibliografie
 3. Catalogul vaselor ceramice din castrul de la Gilău

4. Ilustrație

Materialul ceramic constituie categoria de artefacte întâlnită cel mai des în săpăturile arheologice. Această categorie de artefacte nu este importantă numai din punctul de vedere al numărului mare de fragmente descoperite în cadrul săpăturilor arheologice, ci și datorită faptului că vasele ceramice reflectă un capitol de viață cotidiană al societății antice, civilă sau militară – în cazul de față din castrul roman de la Gilău.

Lucrarea de față își propune o analiză a materialului ceramic roman din castrul de la Gilău din toate cele trei faze de existență. Pe lângă faptul că această analiză oferă informații despre vasele folosite de către cele două trupe staționate aici, destinația lor, calitatea, dar și o statistică a formelor folosite, și nu în ultimul rând proveniența vaselor importate (precum *terra sigillata*). În același timp, vasele ceramice de import reflectă și relațiile comerciale ale provinciei romane Dacia.

Nu în ultimul rând, cantitatea și calitatea vaselor ceramice dintr-o anumită așezare sau castru reflectă și ceea ce se consuma într-o anumită comunitate, dar și perioada de folosire a anumitor forme ceramice.

Metoda de cercetare constă în primul rând în repertorierea unui număr reprezentativ de artefacte ceramice romane ținând cont de criteriul stratigrafic, dar și de destinația vaselor, în funcție de care au fost încadrate tipologic. Catalogul a fost realizat sub forma unor tabele și pe categorii ceramice pentru o mai bună vizualizare a datelor. Pentru culoare a fost folosit codul internațional de culori Munsell. Repartizarea materialului ceramic pe cele trei faze ale castrului s-a făcut atât pe baza stratigrafiei și a contextelor stratigrafice – dat fiind faptul că faza I a castrului se observă ușor și pentru că a fost mărit după părăsirea acestuia de *cohors I Pannoniorum* – dar și pe baza materialului asociativ, respectiv fibule, lucerne și monede. Astfel formele ceramice pot fi încadrate într-o anumită fază.

Castrul de la Gilău (Pl. I) se află în depresiunea Gilăului la confluența Someșului Mic cu Valea Căpușului și se află la 16 km vest de orașul roman Napoca, fiind construit pe o terasă în formă de pinten. Se presupune că rolul castrului de la Gilău era acela de apărare a orașului Napoca, dar și de supraveghere a văii

Căpușului și a Crișului Repede, spre vest și a văilor Someșului Rece și a Someșului Cald.

Castrul are trei faze de construcție diferite:

Gilău I – 106-117/118 p.Chr. - este un *castellum* de lemn, cu dimensiunile de 130 x 116 m.

Gilău II – 117/118-sfârșitul secolului II p.Chr.– din acest moment se poate vorbi despre extinderea spre vest și sud a *castellum*-ului de lemn din faza anterioară, astfel castrul ajungând la o suprafață de 3,38 ha și la o dimensiune de 221x137,50 m.

Gilău III – sfârșitul secolului II – 275 p.Chr. – această fază se referă la refacerea în piatră a sistemului defensiv, acesta păstrându-si dimensiunile din faza anterioară. Tot în această perioadă are loc și refacerea planului unor clădiri precum *principia III* din piatră și *praetorium III* din lemn și chirpic.

Trupele din castrul de la Gilău

Primul castru (Gilău I) a fost probabil edificat și ocupat de *Cohors I Pannoniorum veterana pia fidelis equitata* până în 117/118, moment în care în castrul de la Gilău vine *ala Siliana c(ivium) R(omanorum)*, care rămâne până la părăsirea Daciei. *Cohors I Pannoniorum* vine din *Moesia Superior* în Dacia imediat după cucerirea acesteia, fiind atestată de o cărămidă ștampilată descoperită în stratul ce aparține fazei I (castrului traianic) și de diploma de la *Porolissum* din 2 iulie 110 p.Chr. A doua trupă ce staționează în castrul de la Gilău este *ala Siliana c(ivium) R(omanorum)*. Înainte de sosirea în Dacia în 117/118 făcea parte din armata *Pannoniei Inferior* și probabil participase la războaiele dacice. Venirea acesteia în Dacia poate fi legată de războiul lui Hadrian de la Dunăre dintre anii 117-118 p.Chr., când mai multe trupe au fost mutate din Pannonia în Dacia. Odată cu venirea *alei Siliana*, castrul de la Gilău este mărit și refăcut, fiindu-i atribuite fazele II și III. *Ala Siliana* mai este menționată la Gilău într-o inscripție descoperită în *principia*, datată în anul 214 cu ocazia vizitei lui Caracalla.

Pentru o mai bună înțelegere a contextului vaselor ceramice analizate în lucrarea de față este nevoie de o descriere a elementelor principale ale castrului

ținând cont de fazele de construcție. La baza acestui capitol stă monografia publicată a castrului.

Pe lângă caracterul pur tehnic pe care îl are o lucrare referitoare la o anumită categorie de materiale arheologice – în cazul de față vasele ceramice – nu trebuie uitat rolul pe care acestea îl au în cadrul istoriei, creând un "model", sau o distribuție în spațiu și timp, sugerând ipoteze despre cursul bunurilor, transportul acestora, iar în cazuri favorabile se pot determina și modalitățile de schimb.

Un model teoretic de modalități de schimb a fost făcut de C. Renfrew¹ și constă în trei cazuri, și anume: reciprocitate, redistribuire și schimb de piață. Reciprocitatea se referă la mișcarea între puncte corelative de grupări simetrice și avea nevoie de o grupare aranjată pe un background simetric. Redistribuirea se referă la mișcările către și înafara unui centru și este dependentă de prezența unor măsuri de centricitate în grupul respectiv. Schimbul se referă la mișcări viceversa ce au loc sub un sistem de piață și are nevoie de un sistem de prețuri de piață. Ultima categorie este cea mai valabilă pentru lumea romană.

Cel mai probabil vasele din faza I au fost aduse de către soldați, iar mai târziu vasele de uz comun erau cumpărate din centre învecinate sau exista un atelier de producție în apropiere. Alta este situația vaselor de lux care erau importate, iar mai apoi apar imitațiile locale de vase de lux, produse în ateliere locale. O problemă în literatura de specialitate se referă la vasele lucrate cu mâna de tradiție Latene. Fiind de o calitate mult mai slabă decât ceramica romană lucrată la roată se considera că acestea erau folosite mai mult pentru gătit, iar cele romane pentru depozitat alimente și servit. O altă întrebare se referă la motivul existenței acestei ceramici în castru. De ce aveau nevoie soldații romani de aceste vase cât timp aveau o ceramică de o mai bună calitate? Se poate presupune că era mai ieftină, prezența autohtonilor în cadrul trupelor staționate în Dacia nu poate fi valabilă. În centrele de producție ceramică se produceau atât ceramică lucrată cu mâna, cât și la roată.

¹ Renfrew 1977, 7.

O altă caracteristică a ceramicii lucrate cu mâna din castrul de la Gilău este că unele forme derivă din vasele dacice folosite înainte de transformarea Daciei în provincie romană, iar altele imită forme romane lucrate la roată.

În ceea ce privește proporția vaselor ceramice din castrul de la Gilău, avem următoarele:

Ceramică de lux – 1,69%

Ceramică de uz comun – 97,74%

Ceramică lucrată cu mâna – 23,38%

Ceramică lucrată la roata olarului – 74,36%

Categoria vaselor lucrate cu mâna e formată din următoarele forme: oale (44,57%), străchini (3,61%), capace (1,20). În ceea ce privește caracteristicile pastei 20,48% au o pastă omogenă, 67,46% au pastă zgrunțuroasă, iar 12,04% au pasta grosieră. 54,21% din vasele lucrate cu mâna prezintă ardere secundară. După cum am menționat de la început pentru stabilirea culorii am folosit codurile de culoare Munsell, astfel că 27,71% dintre fragmente au o culoare brună, 31,32% - brun închis, 30,12% - negru și 9,63% - cărămiziu.

Vasele ceramice lucrate la roata olarului sunt mai diversificate atât ca și formă cât și din punctul de vedere al caracteristicilor pastei și a culorilor. Din 264 de fragmente lucrate la roata olarului (17,42%) sunt oale, (4,54%) sunt castroane, (1,89%) sunt capace, (7,19%) sunt urcioare, (4,92%) sunt căni, (11,36%) sunt boluri, (2,65%) sunt farfurii, (3,40%) sunt platouri, și (1,89%) sunt chiupuri. Referindu-ne la calitatea pastei, 47,72% sunt fine și omogene, 25% au o pastă omogenă și nisipoasă, 25,75% au o pastă zgrunțuroasă, iar 1,13% sunt grosiere. 28,78% prezintă ardere secundară.

Ca o caracteristică generală pentru vasele de uz comun au ponderea cea mai mare în cadrul materialului ceramic din castrul de la Gilău. Cea mai răspândită formă ceramică lucrată cu mâna este oala „borcan”, iar ca și calitatea a pastei mai mult de jumătate sunt zgrunțuroase. Și în cadrul vaselor lucrate la roata olarului, tot oala este cea mai răspândită formă, urmată de boluri. Aproape jumătate din fragmentele

studiate au o pastă de o calitate și ardere bună. Culoarea acestora ajunge de la nuanțe de alb-gălbui, nuanțe de roșu până la nuanțe de maroniu, gri sau negru .